

LIRIKA J. P. KAMOVA I NJEN NACIONALNI KNJIŽEVNO-HISTORIJSKI OKVIR

NIKOLA IVANIŠIN

I

Proturječe, nedoumica, paradoks — to su valjda bitne riječi — znameni u znaku kojih bi se moglo razmišljati, raspravljati o J. P. Kamovu, njegovu životu, djelu, sudbini tog djela u našoj književnosti, publicistici, nauci.¹

Pri takvu razmišljanju-raspravljanju nameće se prividno zagonetan fenomen istovremene dijalektičke negacije-afirmacije koji istraživaču sugerira metode, pretpostavke pa i zaključke što u maksimalnom smislu jesu-nisu ispravni, jesu-nisu proturječni, neshvatljivi, paradoksalni.

---

¹ Proturječe, nedoumica, paradoks — bitni znameni Polićeva života i djela, bitnije su uvjetovali i zapažanja u literaturi o njegovu životu i djelu:

A. G. Matoš: »Jest apsurd su te pjesme«...

V. Čerina: »Požar bijaše njegova lirika«...

»Najstrašnji pjesnik hrvatski« — tako je nazvan u antologiji *Hrvatska mlada lirika*, Zgb 1914.

Z. Kulundžić: Njegova je lirika »lirika bez glave i repa«...

St. Šimić: »Je li to poezija? Nije lirika? Svejedno!«

J. Ivaštinović: »Mladi starac — Kamov«...

Z. Golob: Polićeva lirika »jeste i nije dnevnik«...

N. Miličević: »Na prvi pogled jedna nesređena anarhistička i luda priroda koja se ponaša i radi bez ikakva reda i sistema«.

Naslov najznačajnije studije što je o Poliću napisao B. Popović sadrži paradoks u sebi; taj naslov glasi: »*Ikar iz Hada*«. (Vidi bilješku br. 6).

Svi citati Polićeve lirike uzeti su iz *Sabranih djela J. P. Kamova*, svezak 1., *Pjesme — novele lakrdije*, Rijeka 1956.; citati Kranjčevića su iz Akademijina izdanja, S. S. Kranjčević, *Sabrana djela*, I, *Pjesme*, Zgb 1958.; odlomci poeme »Mora« A. G. Matoša citirani su prema Akademijinu izdanju *Sabr. djela A. G. Matoša*, sv. I, Zgb 1953.; stihovi V. Jelovškeka navedeni su prema originalnom izdanju njegove zbirke *Simfonije*, Petrinja 1898.; Kovačićevi stihovi preuzeti su iz Akademijine edicije *Noviji pisci hrvatski*, A. Kovačić, *Stihovi* Zgb 1949.; Stih P. Preradovića naveden je prema Zorinu izdanju, *Djela hrv. pisaca, Vraz-Preradović, Djela*, Zgb 1954. Svagdje u ovoj radnji, kao i tekstu citata i u bilješcima, kurzivni i spacionirani tekst jest moj (N. I.).

Polićev osebnostni život, prerana mu smrt u 24. godini, proturječe minimalnoj normali življenja-umiranja. S druge bi se strane moglo reći da on i nije živio životom normalnog građanina, nego »nenormalnog« umjetnika, pa u njegovu sveukupnom životnom slučaju i nema ništa nenormalno! Bio je bolesnik, buntovnik, pijanica, nervčik — svjedoče o tome njegova bolovanja, tamnovanja, skitnje, pijančevanja, ispadi.² Istovremeno je bio savjestan intelektualac, marljiv književni radnik, erudit — potvrđuje to kvantitetom izuzetno obimno, kvalitetom veoma interesantno njegovo djelo.³

Kao dječak pravaš, kao mladić naprednjak — u političkom je smislu u oba slučaja u dnu svog bića i djelovanja bio anarhist. O samome sebi nehotočno se, ali precizno izrazio ovim stihovima:

Zbunila se majka priroda i pijana bješe kod poroda: —
tijesan mi bijaše vijek, a velebna bješe mi duša.

(«Ledeni blud«)

U cjelini, pojedinostima njegovo književno djelo sadrži još izrazitija proturječja, nedoumice, paradokse.

Upravo je nevjerojatno da je u tako kratkom roku taj pisac toliko stvorio.⁴ Još je nevjerojatnije da je toliko stvorio živeći ubistvenim životnim ritmom.⁵

O njegovoj lirici⁶ mogla bi se postavljati čudna u odnosu na nju negatorska, ali uvjerljivo obrazložena pitanja!

² »Janko se od klipare i diskusije opio tako, da je počeo buncati o samoubojstvu (možda i nije mislio ozbiljno), ali je izletio iz sobe u kišnu noć. Našli su ga nepoznati ljudi, gdje leži u kanalu grcajući u vodi i donijeli kući, gdje je zakaucala majka, a on pao u upalu pluća sa svim odnosnim posljedicama.« (N. Polić, »Iskopine«, predgovor *Sabranim djelima* J. P. Kamova, Rijeka 1956.)

³ Toliko interesantno da u našem vremenu izaziva posebno živ interes publicistike, nauke. U poslijeratnom razdoblju J. P. Kamov uz Matoša je »najinteresantniji« pisac hrvatske moderne. Svjedoči to kvantitet pa i kvalitet napisa o njemu. Vidi u tom smislu bilješku br. 6.

⁴ Veoma su rijetki hrvatski pisci do svoje 24. godine — to je godina Polićeve smrti — stvorili toliko koliko on — izuzev Krleže možda nitko!

⁵ Vidi o tome i spomenute »Iskopine« N. Polića.

⁶ O Polićevoj lirici pisano je kratko fragmentarno u najopsežnijim studijama o njemu gdje se njegova lirika smatra manje važnim dijelom njegovu sveukupnog djela: V. Čerina, *J. P. Kamov*, Rijeka 1913; N. Polić, »Iskopine«; B. Popović, »Ilkar iz Hada«, *Forum* IV/1965, br. 7—8, 9; i posebno izdanje, Zagreb, 1970, str. 21—36; N. Milčević, »J. P. Kamov — V. Čerina« — predgovor izd. *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 84, Zgb 1968.

Spisak sveukupne literature o J. P. Kamovu do 1958. postoji u knjizi *IV Sabranih djela*, Rijeka 1958. Iz toga spiska mogli bi se izdvojiti napisi M. Marjanovića, A. G. Matoša, M. Radoševića, V. Čerine, N. Polića, St. Simića, Z. Kukuljčića, Asje Petrović, V. Antića, J. Ivaštinovića, K. Kovačića, D. Tadijanovića, Z. Goloba.

Može li se, naime, uopće raspravljati o toj lirici, kada to lirika nije; ni literarno-historijski — u odnosu na vrijeme kada se pojavila pri usporedbi s lirikom jednog Vidrića, Matoša, Domjanića, Begovića; ni kritičko-historijski, jer je u prošlosti godine 1907. Matoš nazva lizanjem, pljučkanjem,⁷ a u sadašnjosti godine 1965. B. Popović intimnom antilirikom,⁸ odnosno godine 1968. N. Milićević u biti antilirikom.⁹

Na ovakvo pitanje mogao bi se dati ovakav »pozitivan« uvjerljivo obrazložen odgovor!

Poželjno je raspravljati o lirici J. P. Kamova, jer je to »najlirskija« lirika koju je ostvario iskreni, spontani tj. *par excellence* lirski autor.¹⁰ U toj su lirici poetizirani neobični motivi,¹¹ u njoj postoji novi stih, stil, ritam, nova poetika, estetika, etika. U odnosu na suvremenu liriku moderne, tj. na netom spomenute: Vidrića, Matoša, Domjanića, Begovića, ta je lirika mogla predstavljati mnogostruko interesantan novitet. Naslutili su to u prošlosti godine 1907. M. Marjanović,¹² a u sadašnjosti godine 1956. J. Ivaštinović, 1957. Z. Golob, a godine 1960. T. Čolak.¹³

Prema uvjerljivim argumentima, dakle, Polić nije-jest lirik, pa ovakve ili slične dileme, aktualne pri problemu o egzistenciji njegove lirike, još su aktualnije kada je riječ o njezinu značenju, tj. funkciji, genezi, okviru, metu, vrednovanju.

Dvije Polićeve pjesničke zbirke,¹⁴ posebno *Psovka*, a i njome prožet dio *Ištipane hartije*,¹⁵ predstavljaju negaciju-destrukciju po-

Posebno i značajnije o lirici J. P. Kamova pisali su M. Marjanović, »J. P. Kamov«, *Savremenik* II/1907, br. 11; A. G. Matoš, »Lirika lizanja i poezija pljučkanja«, *Hrvatska smotra*, br. 11, III/1907; N. Polić, »Lirika J. P. Kamova«, *Kritika* 1921, br. 1; St. Šimić, »Veliki psovač i antijob«, *Dalekozor duha*, Zgb 1937; Z. Kuluadžić, »J. P. Kamov predratni preteča radikalnih struja u poslijeratnoj književnosti«, *Vidici* III/1940, br. 4, Beograd; J. Ivaštinović, »Poezija J. P. Kamova«, *Riječka revija* V/1958, br. 5; Z. Golob, »Moderni Kam«, *Krugovi*, br. 1, VI/1957; T. Čolak, »Lirika J. P. Kamova«, *Savremenik*, br. 10, VI/1960.

⁷ A. G. Matoš, o. c.

⁸ B. Popović, o. c.

⁹ N. Milićević, o. c.

¹⁰ Proizlazi to i iz studija koje su o njegovoj lirici napisali St. Šimić, J. Ivaštinović, Z. Golob, T. Čolak... »Kamov je lirik, najčistokrvniji lirik« (J. Ivaštinović); »Delomična vrednost njegovih novela, lakrdija i jednog romana 'Isušena kaljuža' svojom punoćom daleko zaostaje za njegovom lirikom« (T. Čolak).

¹¹ Blud, kaos, apsurd, skepsa, prevrat, groza, čemer, krik, pandža itd.

¹² M. Marjanović, o. c.

¹³ J. Ivaštinović, Z. Golob, T. Čolak, o. o. c. c.

¹⁴ *Psovka*, nastala od 30. X do 4. XI 1905, publicirana je zajedno sa zbirkom *Ištipane hartije* godine 1907.

¹⁵ »*Psovkom* prožete« pjesme u *Ištipanoj hartiji* mogle bi biti ove: »U nagonu«, »Tragička«, »Voluptas«, »Nova proljet«, »Krik«, »Blud duše«, »Roman«, »Ridanje jedne bludnice«, »Ad peccata damnatis« (Postuma), itd.

gleda na svijet, duhovne nadgradnje našeg građanstva u doba i u književnosti *hrvatske moderne*.¹⁶ Istovremeno te zbirke predstavljaju afirmaciju—oživotvorenje vrhunskih ideala tog istog građanstva u to isto doba i u književnosti te iste *hrvatske moderne*.¹⁷

Pokušat ću takve prividno proturječne tvrdnje obrazložiti cjelinom, pojedinostima Polićeve izuzetno značajne, evo ove lirske tvorevine:

PJESMA NAD PJESMAMA

Podimo, Ciganko moja, crna ljubavi moja;
potamnijela je put tvoja i oči su tvoje crne;
noge su ti išarane i masna je kosa tvoja;
sva si crna, sva si divlja, o crna ljubavi moja.

Ljubim krik iz očiju tvojih i ljubim krik iz grudiju tvojih;
u njemu je ljubav naša i u boli se ljubi žena i bol rađa djecu,
o gola ljubavi moja.

Velika si u slobodi i veća je ljubav naša,
naša je ljubav tamna ko šuma i krvava ko božanstvo;
žena je moja prva od žena: crna ko noć, tajinstvena ko oblak,
divlja ko cjelov moj i prevratna ko stihovi moji.

Naša će ljubav biti kaos: mutna i izmiješana i ljudi joj ne
mađoške dolične riječi;
mi ćemo se cjelivati goli i topli i štipaj će biti krvava
čupat ću ti kose, a ti ćeš tiskati oči svoje u dušu moju i
svijet ćemo se ko zmija i plaziti ko ideal — i tragika će biti
zatravit će nas ljubav naša — šibat će nas strahotom i bol će
šuma će biti hram naš i trava postelja naša — kaos
a duše naša žrtva.

Iz kaosa će se izviti dijete, naše dijete — o nezakonska ženo
i njegovo će ime biti: nezakonsko dijete;
i gacati će svijetom gladno ko strast naša, prekleto ko
i krvavo ko ljubav naša;

¹⁶ Istovremeno je, naravno, to isto građanstvo i ta književnost u ime spomenute duhovne nadgradnje veoma efikasno onemogućavalo Polića te mu za života nije izdavalo djela, a nakon smrti dugo ga je godina prešućivalo. Bijes građanstva i građanskog mentaliteta osjetio se u odnosu prema Poliću i nakon oslobođenja godine 1945. *Spomendan* njemu u čast prošli su bez uobičajene pompe. Sabrana djela nisu mu izašla u središtu, nego u pokrajini. Papir toga izdanja nedozvoljeno je loše kvalitete. Ključ u kojima je boravio u Zagrebu nisu obilježene spomen-pločama itd.

¹⁷ Riječ je, naravno, o idealnim, u životnoj praksi rijetko dosegljivim idealima, kojima je zadojena svaka istinska omladina, pa i omladina u doba *moderne*.

I iz ovakvog — nedovoljno precizno predloženog — teksta nakon njegova čitanja-gledanja, posebno nakon govorenja-slušanja, jasno je da novi stih — slobodni stih, sadržan u tekstu, predstavlja negaciju poetike¹⁸ onog doba, vrhunski sublimirane, recimo, u Matoševim sonetima.¹⁹

Novi himničko-psalmički ritam u takvom stihu, novi njegov estetski kvalitet, negacija je onovremene estetike, stvaralački oživotvorene u ponajboljim ondašnjim pjesmama, teorijski obrazložene Matoševim tezama o estetskom idealu savršene versifikacije, idealu harmonične izmjene »pravilnih rima i pravilnih ritmova«.²⁰

Podimo, Ciganke moja, crna ljubavi moja!

Razbludna crna ciganka poetizirana u ovoj pjesmi uvjerljivo živo negira estetski ideal žene u lirici *hrvatske moderne*²¹ — dovoljno je u matoševskim hrvatsko-srpskim relacijama onoga doba usporediti tu razbludnu, punokrvnu ciganku s onovremenim estetskim idealom »lepog, bledeog«, ali beskrvnog »devojičeta što sneva«.²²

Mi ćemo se cjelivati goli i topli i štupaj će biti krvava pjesma naša!

Takvim je eto stihom²³ negirana i etika u doba *hrvatske moderne* — liberalno-građanska, pogotovu konzervativno-klerikalna!²⁴

¹⁸ I vnhunske poetike, iza koje je stajao autoritet Franje Markovića, i praktične Petračićeve »za više razrede srednjih učilišta« iz godine 1895.

¹⁹ Ili recimo u Begovićevim tercinama, Nazorovim »legendama«, itd.

²⁰ Matoševa estetika mogla bi se rekonstruirati iz njegovih napisa o poeziji Vidrića, Dučića, Rakića. O Vidrićevoj lirici Matoš ovaako rasuđuje: »Vidrić je darovit diletant. Mi ne poznamo ni jedne njegove pjesme pravilnog ritma i pravilne rime«. Rakić je Matošu »kao naš pokojni Vidrić«, »On (tj. Rakić N. I.) je parnasovac krasotom svojih simbolskih slika, ali nije parnasovac nepogrešljivošću versifikacije... Da mu stih ima pravilnu harmoniju njegove slike on bi bio klasičan... Rakićeva versifikacija, ako je napredak prema starijoj srpskoj još je vrlo daleko od potpunosti pravilnosti« (navedeno prema: *Misli i pogledi A. G. Matoša*, Zgb 1955). Očito je Matošev estetski ideal estetika francuskog Parnasea. U njegovu najznačajnijem djelu, poemi »Mora«, sadržana je sponšana, tj. stvaralačka negacija toga njegova estetskog ideala.

²¹ Konzervativni ideal žene u Domjanićevoj i liberalni u Begovićevoj lirici!

²² Ne radi se tu toliko o poznatom Dučićevom stihu ikoliko o karakterizaciji Domjanićeva lirskog erotskog kompleksa!

²³ Polić inače totalnošću svog života i djela negira onovremenu — recimo, primijenjenu — etiku.

²⁴ Etičke ideje katoličkog kongresa u Zagrebu godine 1900. Takve su ideje bile platforma shvaćanju po kojem »... umjetnost ima biti osnovana na religioznoj savjesti. A ta je kršćanska«. Vidi Jakaša Čedomil, »O liepoj knjizi«, *O književnosti*, Zgb 1944.

Evo, ovakvim stihovima, u kojima su sadržane i netom spomenute negacije Polić negira društveno ustrojstvo, temelj na kojem je sazdana upravo njime negirana duhovna nadgradnja, tj. poetika, estetika, etika:

Suluda je šutnja, ljubavi moja, a šutnja je govor njihov;
 gle, pospami su i zijev im je glazba dana;
 njihova je duša prazna ko smijeh bludnica, a smijeh
 beživotan ko slovo zakona;
 zakoni su njihovi ko bog njihov — o nema srca božanstvo
 njihovo;
 jednolična je žrtva njihova ko dim cigara i miris njezin ko
 miris strvine;
 nema zvijezda na nebištu njihovom i oblaci su drugi;
 njihovo je sunce blijedo ko mrtvačka svijeća i zidovi su
 šuma njihova;
 pusto je, crno, ljubavi moja, i dani su im jednaki ko misli;
 nema nemira u njihovome oko i njihovo je oko ko oko
 krmače;
 nema bune u kretnjama njihovim i njihove su kretnje
 ko kretnje volova;
 nema krvi u tijelu njihovom i prazna je duša njihova
 ko bog.

Pjesnikov, dakle, odnos prema društvu u kojem je djelovao jest odnos prema jasno fiksanim, podrugljivo prividnim bezimenima »onima«, »njima«, »njihovim« prezira dostojnim svojstvima. Ti prividno zagometni »oni«, »bez nemira u srcu, krmačjih očiju, volovskih kretnji«, bile su onovremene beamterski ustrojene poslovično-konzervativne institucije, redakcije, pojedinci, društvo u cjelini, prema kojima pjesnik ima izrazit totalno negatorsko-destruktorski stav.

Istovremeno — maločas rekoh — afirmira on vrhunske nedosegnute ideale toga društva, tj. vrhunske nedosegnute ideale *hrvatske moderne* o slobodi individualnosti — slobodi stvaranja. Svjedoči to njegov bezgranično slobodno življeni, pa zato tragični život, njegovo djelo, pogotovu netom citirana klasična »Pjesma nad pjesmama«, u kojoj je u znaku bezobzirne, pa zato maksimalne stvaralačke slobode »razrušen« jedan, istovremeno naslućen novi svijet,²⁵ njegovo novo ustrojstvo, duhovna nadgradnja, tj. drukčija, nova poetika, estetika, etika.²⁶

²⁵ Novi će svijet »nastati« nakon »prevrata« poetiziranog u »Pjesmi nad pjesmama«. Novorođeno dijete zvat će se »Prevrat«, ideja prevrata biti će životna misija toga djeteta:

tamo će drhtati plamen duše njegove: misao prevrata, kretnja
 bune i dah sržibe;

²⁶ Poetika slobodnog stiha, estetika novog ritma u takvu novom stihu, etika zasnovana na iskrenosti.

Destruktor-konstruktor istovremeno, tj. novator, Polić se u doba hrvatske moderne pojavio neočekivano, pa je i u toj njegovoj pojavi sadržan karakterističan element dijalektičke negacije-afirmacije.

Njegova npr. lirika nema mnogo veze sa suvremenom joj lirikom *moderne*, a valjda ni s lirikom 19. stoljeća, pa ona u vremenu kada se pojavila s obzirom na lirsku savremenost i lirske tradicije ne djeluje čini se organski — kao autohtono, nego anorganski — kao »strano tijelo«!²⁷ Istovremeno bi se moglo reći da »strano tijelo« u jednom pokretu, tj. u pokretu *hrvatske moderne*, ne može biti lirika u kojoj su afirmirani vrhunski ideali toga pokreta — sloboda individualnosti, stvaranja. Osim toga ta je lirika — istina mimo kriterija, vrednovanja *moderne* — organski srasla s Kranjčevićem, a i s nekim lirskim pojavama u devetnaestom — prije i dvadesetom stoljeću — poslije njena nastanka.²⁸

U literarno-historijsko-komparativnim, znatnim dijelom cjelokupnim relacijama našeg lirskog pjesništva ne bi dakle Polićeva lirika bila »anorganski«, nego organski fenomen!

Pokušat ću to obrazložiti u ovoj raspravi!

II

Izvan svake je sumnje da je Polić čitao, volio, štovao Kranjčevića,²⁹ te brojne svoje pjesme stvarao pod većim ili manjim njegovim utjecajem. Već u naslovima, tj. u zamislima nekih njegovih pjesama »kao da je prisutan« Kranjčević: »*Mojsije*«, »*Po karnevalu*«, »*U hramu*«, »*Uskršli Hrist*«, »*Nova proljet*« itd.

U tekstovima pjesama ta je prisutnost još očitija.

²⁷ »To djelo ni kasnije nikada nije dokraja uralo u tok naše književnosti; ono s tom književnošću putuje evo šest desetljeća više kao iznimka i izraslina nego kao kompaktni dio njenog organizma«, N. Miličević, o. c.

²⁸ Vidi nastavak ove studije.

²⁹ Poslije Kranjčevićeve smrti Polić je zapisao: »Kao svaka smrt i njegova nas rasplaka, kao da je umro neko iz familije, drug, draga, supatnik, brat. A mi ga ne poznavasmo ni po viđenju. Pjesnik koji nam je bio bliži od najbližih, intimniji no što smo mi sami sa sobom« (»S. S. Kranjčević, Impresija«, J. P. Kamov, *Sabr. djela, Članci i feljtoni, Pisma*, Rijeka 1958). Da je Polić bio neprestano u »duhu« s Kranjčevićem, svjedoči i njegov zapis u kojem ga let aviona podsjeća na »sarajevskog zarobljenika«, »svjetsku dušu S. S. Kranjčevića« (»Pod aeroplanom — Utisci«, J. P. Kamov, *Sabrana djela IV*). Svi koji su ozbiljnije pisali o Poliću upozoravaju na Kranjčevićev utjecaj: »Kranjčevićevi utjecaji i previše su očiti a da bi o njima trebalo posebno govoriti« (N. Miličević, o. c.). J. Ivaštinović jedan je od rijetkih autora koji Polićevu liriku smatraju značajnijom od Kranjčevićeve. Prema tome autoru: »Kamovljevi je jezik šareniji i bogatiji, a izraz dinamičniji« (J. Ivaštinović, o. c.).

U doslovnom, bukvalnom smislu:

A Silvij gleda, gleda i u njegov silno oko!
U Silvija je zanos i krv i živo meso,
O zbogom ostaj zavjek! Tek združio nas Silvij!

(»Uskrsli Hrist«)

U dubljem suštinskom — što se odnosi na one Polićeve pjesme koje u prvi mah napominju slične, odnosno srodne Kranjčevićeve: *Mojsije—Mojsija, U hramu—Sveljudski hram, Uskrsli Hrist—Resurrectio*.

Kranjčevićev je utjecaj očit i pri Polićevu izboru metričkih shema, odabiranju tipa strofe:

Kad citiramo evo ovakvu Polićevu strofu

Zalobno. Mrtvačka zvona. A sumrtvo oblačje blijedi
ko da je minula proljet — i drveće sijedi i sijedi

(»Mrtva Dijana«)

onda smo — odbacivši pjesnički promašaj potkraj drugog stiha — »rekli«, čini se, podosta o odnosu Polić-Kranjčević, jer je u navedenom distihu Kranjčevićovo zapravo »sve« — i »forma«, tj. distih,³⁰ i »sadržaj«, tj. pojedine ključne riječi: »žalobno«, »oblačje«, »proljet«; i sklopovi takvih riječi: »mrtvačka zvona«, »minula proljet«.

Osim Kranjčevićeve strofe — u ovom slučaju distiha — Polić »kao da je preuzimao« — »prerađivao« i pojedine njegove stihove!

Evo početka Kranjčevićeve pjesme »U maskiranoj gomili«:

Pjan je karneval — divljem u bijesu

i početka Polićeve pjesme »Po karnevalu«:

Karneval je pobjegao brzijem krokom

Smisao slijedećih stihova jest istovetan! Kranjčevićevih:

I djevojčice gole, a ispred sita suca,
Ah, imale bi obraz, da nemaju želuca!

(»Eli! Eli! Lamâ Azâvtani!«)

³⁰ Vidi Kranjčevićeve pjesme: »Naš čovo«, »Eli! Eli! lamâ azâvtani!«, »Resurrectio«, »Na bojištu«, itd. Prema T. Čolaku, »Mrtva Dijana« je »najsuptilnija pjesma J. P. Kamova«. On u toj pjesmi nalazi elemente Domjančeve, Vidrićeve, Matoševe poezije. (T. Čolak, o. c.)

Polićevih:

Prostitute, ljudi, onijeva su gladna,
ne znaju ona za etiketu

(»S gladi«)

Polićeve kranjčevićanske varijante pokatkad djeluju i banalno.
Čudesni početni stih pjesme »Lucida intervalla«

Što j'to? — Pa to je njihalo lijeno,

Polić je na ovaj način »pojednostavnio«

Tik tak-tik tak-tik tak-tik tak-

(»U deliriju«)

I Kranjčevićeva idejnost, njegov antiklerikalizam, kao da je ostavio traga u Polićevim stihovima. Uzrok takvu fenomenu nije samo literarni nego i životni, vezan uz slične ključne zgrade iz inače različita života obojice pjesnika — Kranjčevićovo razočaranje godine 1883. nakon boravka u Germanico-Hungaricum u Rimu, Polićevo slično razočaranje godine 1901. nakon prebivanja u Ožegovićanumu u Senju. Netom spomenuto razočaranje moglo je uvjetovati idejnost u lirici jednog i drugog pjesnika, koja je kod Kranjčevića izrazita, uz to dostojanstvena:

Badava tamjan mnogi i ponosni oltari,
Badava alem gori na kruni i tijari!

(»Eli! Eli! Lamâ Azâvtani?!«)

Kod Polića izrazitija, manje dostojanstvena:

I vjerujte bistroumlju tvrdoglavog govečeta,
nepogrešnoj svetoj riječi maksimusa pontifeksa,
naduvaju svake žalbe, škapulara i indeksa!

(»Ad Peccata Damnatis«)

Kranjčevićeva se idejnost iscrpljuje u odmjerenom protestu protiv službene crkve:

Badava gordo kube i mramor Paniteona,
I papuče od zlata i orgulje i zvona!

(»Eli! Eli! Lamâ Azâvtani?!«)

Polićeva žestoka, mladenačka, ne štedi ni religije:

vjera je njihova brutalna ko udo bilka;
duša je njihova gubava ko tijelo tvoje,

(»Job«)

I čisto politička idejnost po revolucionarnoj *in tyrannos* liniji očito je istovetna kod obojice pjesnika:

Slijedeći Kranjčevićevi stihovi:

Posred dima barikada zvalo se njeno ime,
Tražio ju staklen pogled ispod noža guillotine...

(»Misao svijeta«)

ovako »odzvanjaju« kod Polića:

I tek negdje povik plame, što saziva pravdu svetu
i ideju od slobode,

Ženij ljudski vijao se od vjekova u vjekove
na usnama sankilota.

(»Krik«)

Polić preuzima, na svoj način »prerađuje« i Kranjčevićeve biblijske motive, posebno motiv *Krista, Mojsija*; također i neke pjesnički osebujne, tipično Kranjčevićeve riječi: boštvo, bordel, halja, kostur, mirijada, orgulje, pahulja, proljet, sanja, stupovlje, vasiona, zidovlje!

Karakterično viđenje svijeta u Kranjčevićevoj lirici jest viđenje *iza spuštenijeh trepavica*,³¹ pa je stvaralački privid, fikcija, maštanija, sanja — mogući »rezultat« takva viđenja bitnija stilsko opsesija te lirike u cjelokupnom njenom unutarnjem suštinskom, istovremeno i njenom »formalnom« vanjskom vidu.

Postoji naime Kranjčevićeva pjesma

Ah sve je sanja pusta
a i stih

Divna je bašta — ko istočna sanja

(»Mramorna Venus«)

Takva izrazito kranjčevićevski poetizirana sanja i u Polićevoj lirici ima bitniju funkciju:

Život ko sanja — sanja ko zbilja,

(»Celeste Aida«)

Čisto je nebo ko djetinja sanja,

(»Nova proljet«)

Dođite sanjivim letom pričiće, basne i sanje

(»Roman«)

³¹ Vidi Kranjčevićevu pjesmu pod istim naslovom.

Preuzimajući, »prerađujući« elemente iz Kranjčevićeve poetike: — strofu, stih, ideje, motive, značajne riječi; — Polić je bio i ostao u sjeni Kranjčevićeve poezije. Jasno je to u prvi mah asocijativno uz spomen imena obojice pjesnika, na osnovu usporedbe srodnih im pjesama, pa i na osnovu dosadašnjeg upoređivanja u ovoj raspravi. Moglo bi se to uvjerljivo ilustrirati analizom jednog zajedničkog životnog i pjesničkog »slučaja« obojice pjesnika. I jedan su i drugi bili razočarani učenjem, pogotovu djelovanjem Crkve, obojice se, međutim, snažno dojmila crkvena glazba što su je doživljavali slušajući orgulje, pa je taj motiv orgulja bolje reći »brujanja orgulja« pjesnički izraziti i kod jednog i kod drugog pjesnika!

Kod Kranjčevića:

Samo što orgulje bruje studnom u sveljudskom Hramu,
(»Sveljudski Hram«)

Kod Polića:

Orgulje bruje hramom
(»U hramu«)

Uočljivo je u prvi mah da je različita »poetika« navedenih stihova — s obzirom na njihovu različitu »tehniku«,³² ali i poezija — s obzirom na različitu im »estetiku«! I u jednom i u drugom slučaju upravo poetika, tj. »tehnika« uvjetuje poeziju, tj. »estetiku«, pa je »brujanje orgulja« estetički sugestivnije u Kranjčevićevu tehnički-metrički složenijem »studnom sveljudskom« tj. univerzalnom, nego u Polićevu tehnički-metrički jednostavnijem, običnom. tj. »lokalnom« hramu.

Još je to izrazitije pri usporedbi strofa odakle su netom navedeni stihovi istrgnuti!

Iz strofe Kranjčevićeve:

Samo što orgulje bruje studnom u sveljudskom Hramu,
Muklo u prahimni bola pod nebo pjevaju hvalu —
Vapiju svijetlo i pravdu... Sveci a patničkom tronu
Kimaju tužno u tom koralu.

Odnosno, iz strofe Polićeve:

orgulje bruje hramom,
a ženska grla raskvašena s poja
po njemu srću samom!

³² Umjesto »tehniku« moglo bi se reći metriku.

A kad bismo usporedili pjesme odakle su navedene strofe istrgnute, onda bi se po liniji estetičke sugestivnosti još više pojačao raskorak između Kranjčevića — zrelog pjesnika kojeg muči bol univerzuma i Polića — nabreklog mlaca koji je i »u Hramu«, uza sve brujanje orgulja, opsjednut bludom — razbludnim, usko ličnim, poetskim nimalo sublimiranim željama.

Superiornost Kranjčevićeve poezije u odnosu na — toj poeziji bliskog — Polića svjedoči i usporedba pjesama koje su obojica pjesnika oživotvorili pod naslovom »Mojsije«. Nakon tih pročitanih, doživljenih pjesama osnovni je dojam da Kranjčevićev Mojsije djeluje univerzalno stvaralački, a Polićev lokalno publicistički! Čini se da je motiv *Mojsija* Poliću dobro došao da izrazi svoj publicistički protest:

Vidim ti lice, Mojsije, i prozirem ti prevarne boje;
vidim ti nuke, Mojsije, i gola je misao tvoja;
ruka je tvoja crna ko inkvizicija;
misao apsurdna ko dogma;
lažne su boje tvoje ko svetost kraljeva.

Dok je taj isti motiv Kranjčevića inspirirao da izrazi svoje neponovljivo, toliko puta citirano stvaralaštvo:

I tebi baš što goriš plamenom
Od ideala silnih, vječitih,
Ta sjajna vatra crna bit će smrt,
Mrijeti ti ćeš, kada počneš sâm
u ideale svoje sumnjati.

Ne može se ipak reći da je odnos između pjesništva obojice pjesnika odnos stvaralaštva — Kranjčević, prema onome što je nastalo isključivo u sjeni tog stvaralaštva — Polić. Potrebno je tu valjda nešto reći o bitnim razlikama vezanima uz značajne motive što su uvjetovali poetsko stvaralaštvo jednoga i drugog pjesnika.

Općepoznati npr. kozmički Kranjčević³³ nije se jače dojmio Polića, pa na kranjčevićanski način nije ni prisutan u njegovoj lirici. Umjesto strukturalno značajne Kranjčevićeve *z v i j e z d e*,³⁴ u Polićevoj lirici postoji drukčije strukturirano *s u n c e* — stvaralački kontrast — ljudska mjera u bezmjerju bluda, groze, čemera, krika, očaja kojim je obilježen najznačajniji dio te lirike.

Usred crno označene *Psovke* postoji svijetla »Pjesma Suncu« pa je u smislu netom spomenutog kontrastiranja potrebno tu pjesmu usporediti s ostalim pjesmotvorima *Psovke*.

³³ E. Štampar, »Kozmičnost Kranjčevićevske lirike«, *Slavistična revija* V/1958, br. 3, 4; I. Frangeš: »S. S. Kranjčević — Jedno poglavlje iz evropske astralne lirike XIX stoljeća«, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, X/1968.

³⁴ Vidi djela navedena u prethodnoj bilješci.

Evo početnog ...

Doći će sunce, ledena dušo, i rasplinit će sablasti mraza;

i završnog stiha »Pjesme Suncu«:

ko tople usne moje, što pjevaju pjesmu suncu.

i još nekoliko »sunčanih« stihova, koji u raznim pjesmama koliko-toliko razbijaju uobičajeno tmurne policijske ugođaje

ja idem — zove me sunce.

(»Mojsije«)

dajte mi sunce! — ...

(»Intermezzo«)

Sunce je tamo i uskrs i ditiram/bi leprše zrakom!

(»Finale«)

Takvo, mnogo puta ponovljeno, prividno antipolijsko »sunčano« kontrastiranje čini njegovu liriku kompleksnijom, njenog tvorca kompletnijim, a u okviru ovog raspravljanja više podsjeća na manje važnog Kranjčevića iz »Ditiramba«³⁵ nego na bitnog Kranjčevića iz »Prosinačkog sunca«, svjedočeći ujedno o novom, originalnom, u odnosu na uzor, stvaralački dovoljno nezavisnom pjesniku.

Najbitniji valjda znamen Kranjčevićeve lirike — motiv suze,³⁶ jedva da je prisutan u Polićevoj lirici, a Kranjčevićeva iznijansirana diskretna erotika dijametralno je suprotna Polićevu temperamentu krvi, bludu, grču, vrisku, apsurd. Netom spomenuta dijametralna suprotnost osjeća se dakle u odnosu između manje značajnog Kranjčevića, autora nekoliko ljubavnih stihova, i najznačajnijeg Polića, autor *Psovke* i njoj bliskog dijela *Ištipane hartije*. I takav, najznačajniji Polić »kao da je čitao Kranjčevića,³⁷ ali je unatoč tome dovoljno pjesnički izrazit individualno označen, originalan — svoj.

³⁵ Prvi stih Kranjčevićeva »Ditiramba« glasi:

Prekrasan život

U toj je pjesmi sunce »žarki vjernik Zemlje«, a srce je prikazano »ko svjetlo, plameno sunce«.

³⁶ V. Nazor, »Čitajući Kranjčevića«, *Rad JAZU* 281 (1949); N. Ivanišin, »Djelo S. S. Kranjčevića u prostoru i vremenu, *Radovi F. F. u Zadru* III/1962, sv. 3.

³⁷ »Kao da je čitao Kranjčevića« — u krležijanskom smislu u vezi s kranjčevićanskim poticajima u Krležinim *Legendama*.

Iz odulje, izrazito policijski obilježene pjesme »Blud duše« — pjesma se sastoji od četiri dijela, u svakom po osam sestina — u svemu 182 stiha

III

Koliko god čudno izgledalo, Polićev duhovni srodnik bio je i A. G. Matoš. Odnos među njima, uvjetovan sličnim temperamen-
tima, lutalačkim, bohemskim, životnim sudbinama te u dijalekti-
čkom smislu — upravo radi duhovne i životne srodnosti — normal-
nim sudarima, svađama, mogao bi se, fiksirati ovakvom rečenicom!
Matoš publicist svjesno je negirao stvarala-
štvo, posebno liriku J. P. Kamova,³⁹ dok je taj isti
Matoš — stvaralac nesvjesno afirmirao upravo
ono što je kao publicist svjesno negirao, tj. stva-
ralaštvo, posebno liriku tog istog J. P. Kamova.³⁹
Matoševa negacija Polićeve lirike bila je isključiva, radikalna. To
po Matošu i nije bila lirika nego »nakaradno«, »neuspjelo«, »bes-
misleno« — »l i z a n j e«, »p l j u c k a n j e«, »pljuvanje«, »bljuvanje«,
pa upravo takva negatorska radikalnost upućuje na razmišljanje.
Ona je nastala djelomično u sudaru s Matošu oprečnom, Polićevom
lirskom estetikom, djelomično što je takvu estetiku pohvalio nje-
gov protivnik M. Marjanović, a djelomično što je mogućnost poli-
ćevske »estetike« Matoš osjećao i u sebi samom pa se radikalno
razračunao — tako to pokatkad u životu biva — s organski srod-
nim bićem.⁴⁰ Tu organsku srodnost ne potvrđuje samo Matoševa

— osjeća se »kao da je autor čitao Kranjčevića«. Pojedini stihovi u pjesmi upućuju na kranjčevićanske motive:

Pružam ti papir titrava sanjo u ženskoj sviti!
Pružam ti papir, sutonska noto u oku sanje!
I ponijet ću je ko Pilat Hrista u raskoš halja,
I sve se čini da ono luna na nebu suzi
a one suze plaze nebesim ko srebro pjene

Iz slijedećih stihova »doznajemo« da je autor sigurno čitao Kranjčevićevu pjesmu »Zadnji Adam«.

ko Adam ono, kad je pao bujmeći svemir.
ko upit onog posljednjeg diva na svjetskom odru

³⁸ Ne samo u navedenom sastavu »Lirika lizanja i poezije pljućkanja« nego i u članku »Pokret, Majer-Mjajce i literatura«, *Hrv. pravo* XIV/1908, br. 3817 (8. VIII).

³⁹ U poemi »Mora« — vidi nastavak ove studije! N. Polić veli da se Matoš i Polić razlikuju po tome što je »tu (tj. Matoševu N. I.) domovinsku *Moru* Janku izrazio *Psovkom*« (N. Polić, o. c.).

⁴⁰ »Da je Matoš napao Polića Kamova polusvjesno, vidi se iz toga što je taj napadaj nazvan »Lirika lizanja i poezija pljućkanja«, pa se tu osjeća i neka kamuflaža, kao neka skrivena simpatija za napadnutog autora« (N. Polić, »Pro domo«, *Republika* IX/1953, br. 6.

neobična radost nakon pomirenja s Polićem⁴¹ ni njegova iskrena tuga nakon tragične mu smrti,⁴² nego u prvom redu njegovo »neobično« stvaralaštvo izraženo u poemi *Mòra*.

Zahvaćena također Kranjčevićevom »sjenom«, ta je poema naj-srodnija upravo onom autentičnom Poliću sadržanome u *Psovci* i odgovarajućem izboru iz *Ištipane hartije*.

I »Mòra« i netom spomenuti autentični Polić nastali su u intenzivnoj slutnji vlastite smrti, groba, te opće jeze, nesreće, zle kobi, groze, očaja, propasti što prijeti njima, njihovu narodu, domovini!

Evo tog Matoševa groba:

Čudna moba
Na dnu moga groba:
Gmazovi, žabe, zmijske, škorpioni,
Gušteri, štenad i kameleoni,
Čurvide, tenci, hampije i guje
Na strašnom gumnu vrtlože i bruje

a evo Polićeva:

Kratak je bio moj vijek i prerano je umrla duša;
rana je bila smrt ko prerane moje strasti;
iz mrtvog groba struji krik i osudan je njegov zvuk;
on je ko očaj s osude i plamen otpora.

(»Ledeni blud«)

Ključne pjesničke riječi, sklopovi riječi stvaralački kompleks Polićeve *Psovke* mogle bi biti ove: blud, »crni cjelovi«, ludilo (»Preludij«); »crna ljubav«, čemer, groza, kaos, krik, prevrat (»Pjesma nad pjesmama«); guba, »tiranski bog« (»Job«); inkvizicija, krik, laž (»Mojsije«); apsurd, pandža, užas (»Intermezzo«); blud, groza, kletva, kostur, krik, krv, mraz (»Ledeni blud«); bludnica, grob, groza, krik »prebite kosti (»Finale«); itd.

Ključne riječi što Matoševu psihičku moru preobraziše u umjetničko djelo mogle bi biti ove: bauk, bludnici, bludilište »bog stari krvnik«, crkotina, delirij, grob, groza, »groznički grč«, haos, idiot, inkvizitor, krvnik, kuga, mora, očajnost, padavica, pandur, pandža, smrt, škorpion, vampir, žbir; itd.

Takve i slične riječi, sklopovi riječi u poetičkom kontestu *Psovke*, odnosno »Mòre« uvjetovale su i specifičnu poeziju *Psovke* i »Mòre«.

⁴¹ Izražena u članku, »Pierroti i clowni«, *Hrvatska sloboda* III/1910, br. 75 (2. IV).

⁴² A. G. Matoš, »J. P. Kamov«, *Vijenac* I/1910, br. 9.

U takvoj poeziji interesantan je i zajednički idejno-politički stav pjesnika prema prilikama u domovini, u kojoj prema Matošu »žare i pale«:

Mlakonje, mekušci, bezočni panduri,
Tuđem služi sluge, tuđe prirepine,
Mešetari moje — tvoje domovine!
Piljarice glasne, silom-barjaktari,
Ruševine svijesti, žbiri i hotkari,
Satrapci što puze, mudri idioti,

To su isti oni kod kojih prema Poliću:

nema nemira u njihovome oku i njihovo je oko ko oko krmače;
nema bune u kretanjama njihovim i njihove su kretnje ko
kretnje volova;
nema krvi u tijelu njihovom i prazna je duša njihova ko bog.

(»Pjesma nad pjesmama«)

Srodni u pjesničkom reagiranju na prilike i ljude u zajedničkoj im domovini, oni su srodni i u reagiranju prema tzv. vječnim trajno aktualnim pitanjima, pa Matoš u »Mõri« spominje:

Tirana boga staroga krvnika,

a Polić u *Psovci* prikazuje biblijskog Joba kao »trulog sveca«, koji je uz to doslovni prorok »tiranskoga boga«.

Matoševa »Mõra« i Polićeva lirika⁴³ idejno se i motivacijski isprepleću. Polić kao da je ovom strofom »navijestio Moru:

Nešto prazna, bezoblična sa zidovlja ko da milji
škriljom daski i raspadom oličenih, bijelih stijena
i škrgutom mraznim s kuta u oči mi tupo škilji,
a na patos gledam drhat ogromnijeh, nijemih sjena.

(»U nagonu«)

To »nešto prazna bezoblična« što sablasno po zidovima »milji« i što u oči »tupo škilji« zapravo je vampir iz »Mõre«, što je

U noćni sat
Ušo je ko tat...
U kutu čuči,
Došo je, da muči,
Da mi kosti toči, oči kljuje...

Taj vampir što Poliću »u oči tupo škilji«, a Matošu »oči kljuje«, to zapravo »nešto prazne bezoblična« navješćuje zagonetnog »ne

⁴³ Tj. i *Psovci* srodan dio *Ištipane hartije*.

vidljivog, nepoznatog, nečistog, nekog« i u vezi s njim isto tako zagonetno, uz to prokletno »veliko bezglavo nešto«, tj. ono što će u budućnosti stvaralački zaokupiti M. Krležu, A. B. Šimića.⁴⁴

Nisu u »Mōri« i *Psovci* funkcionalno srodne samo »obične« već spomenute riječi-znamenice kao npr. groza i izvedenice s tom rječju;

Kod Matoša:

Kad u rujnom plaštu — jaoh! — grozna Mora

kod Polića:

dršće ti duša i groza je melodija njezina!

(»Ledeni blud«)

— nego su funkcionalno srodne, slično »grozne«, ali neobične riječi. Matošu se život kao zmijski

u pandži nijemo nad bezdanom svija...

kod Polića:

pandža je duša moja i pojim se krvlju ideja.

(»Intermezzo«)

⁴⁴ Navest ću u tom smislu karakteristične Krležine stihove:

Na strunama sunčane harfe prebire Nevidljiv Netko

(»Podne«)

Svi ljudi dršću i Nečega se boje

I svi se boje Bezimenog užasa

(»Nedjeljna pjesma«)

O užasni Netko nožem u srcu vašem para

(»Razdrti psalam«)

Nepoznat Netko donio je jesen

(»Jesenja pjesma«)

O kada noću Nepoznati Netko

drma i lomni kvake

i crne vješa po kućama barjake

(»Rat«)

Cijeli dan snuje Nečisti Netko

(»Hiljadudevetstoisedamnaesti Uskrs«)

O veliko Bezglavo Nešto prokletno ime tvoje

(»Veliki petak hiljadu devet stotina devetnaeste«)

Citati navedeni prema: M. Krleža, *Lirika*, Zagreb, Zora 1949.

Interesantno je u tome smislu izbor iz lirike »A. B. Šimića — vidi pored ostaloga dvije varijante pjesme pod naslovom »Vampir«, *Sabr. djela A. B. Šimića*, Zagreb, 1960. Vidi i: A. Flaker, »Nepoznat Netko« (O jednoj analognoj pojavi u ruskoj i hrvatskoj književnosti 20. stoljeća), *Književne poredbe*, Zagreb 1968.

Simbolika prijeteće pandže što će strahovito pograbit kad-tad, simbolika je i »Mòre« i *Psovke*.

Matoševa poema i Polićeva lirika idejno-motivacijski srodne, poetički su⁴⁵ — s obzirom na metriku i poezijski — s obzirom na estetiku različite u omjeru u kojem je najbolji Matoš u »Mòri« bolji pjesnik od najboljeg Polića u *Psovci*. A Matoš je bolji pjesnik od Polića i zato što njegova »Mòra« predstavlja »sretnu« sintezu — definitivni kvalitetni rezultat, dok je Polićeva *Psovka* »nesretni« torzo — djelimično kvalitetni rezultat, bolje reći njegova pretpostavka — nagovještaj.

U vremenskom rasponu od Kranjčevićevih *Izabranih pjesama* godine 1898, pa do Matoševe »Mòre« godine 1907, Polićeva je izabrana lirika, nastala godine 1905, a publicirana 1907, organski ukorijenjena između godinâ međaša — 1898—1907⁴⁶ i pjesnikâ međaša — S. S. Kranjčevića i A. G. Matoša. I među takvim, nadasve teško razmeđivim lirskim međašima ta je eksperimentalna lirika dovoljno individualno označena angažirana, a v a n g a r d n a.

*

Većinu svojih pjesama Polić je oživotvorio u vezanom stihu odabirući pritom komplicirane strofe — distih, tercijn u⁴⁷ i još kompliciranije kombinacije strofa — sonet. Svega je nekoliko pjesama uobličio slobodnim stihom. Najznačajnija je od njih već spomenuta »Pjesma nad pjesmama«, po kojoj se Polić smatra začetnikom našeg slobodnog stiha, pa pri tom treba reći da on nije takav začetnik samo zato što je »Pjesmu nad pjesmama«, napisao novim slobodnim stihom nego i zato što je takav stih prožeo novim himničkopsalmičkim ritmom.⁴⁸

Po liniji tog novog slobodnog stiha i »primata« u vezi s njim, Polić već u doba *hrvatske moderne* ima prethodnika. To je Vladimir Jelovšek, u svoje vrijeme s obzirom na pjesničku modu

⁴⁵ Budući da je riječ o stihovima umjesto poetički moglo bi se reći versifikacijski.

⁴⁶ Sve najznačajnije u lirici *hrvatske moderne* desilo se između tih dviju godina: M. Nikolić, *Pjesme* 1898; M. Begović, *Knjiga Boccadoro* 1900; V. Nazor, *Slavenske legende* 1900; V. Vidrić, *Pjesme* 1907; V. Jelovšek *Simfonije* 1898. Treba tu nadodati većinu Vojnovičevih, znatan dio Matoševih soneta, te Domjanićeve pjesme, od kojih je većina bila publicirana prije nego što je sabrana i objavljena u knjizi 1909.

⁴⁷ Vele to i kompetentni pjesnici, ujedno interpretatori Polićeve lirike N. Polić i N. Milićević.

⁴⁸ N. Polić i B. Popović tvrde da kod Polića ne postoji slobodni stih nego »slobodna proza« (N. Polić, o. c.) odnosno »proza« (B. Popović, o. c.); Z. Golob naprotiv smatra da je »Kamov vjerojatno prvi put u historiji hrvatske poezije pisao slobodnim stihom« (o. c.); dok N. Milićević polemički u odnosu na N. Polića i M. Popovića tvrdi »da bi se moglo iznijeti dosta dokaza da je to ipak stih (slobodni) a ne proza« (o. c., str. 11, bilješka).

»s pravom« čuven, u naše vrijeme s obzirom na pjesničku vrijednost s pravom zaboravljen pjesnik. U njegovoj pjesničkoj zbirci *Simfonije*⁴⁹ postoji bar formalno fenomen slobodnoga stiha:

ZIJEVAM...

Pređa mnogom leže veliki listovi
 Moralnog nekog romana,
 A susjeda moja u znoju svog lica
 Udara po tipkama glasovira
 Sentimentalnu fantaziju... —
 O BOGOVI silni!
 Kad ste me stavili na ovaj svijet:
 Za što ste podali srce mi žanko;
 Plamen nerveze, neobuzdane strasti, —
 A uz to opkolili ljudstvom
 Praktičnim, tr'jeznim i hladnim?!
 Zar moram do vijeka da patim
 Od tajnog plamena srca, —
 Bez nade, da će nebotresna želja
 Mašit se svoga cilja?
 Gle kako sam kukavan, jadna i slabašan —
 A ipak sam vaša slika i prilika!

(Za bure)

Kako proizlazi iz netom navedenog tipičnog odlomka, Jelovšekov slobodni stih u *Simfonijama* nema upravo onog što je sam autor najviše želio da ima — nema naime »simfonijskog« ni poetskog ritma, pa kakve su to simfonije bez ritma i kakav je to stih bez ritma, tj. bez stila, duha, s poetikom slobodnog stiha, bez poezije u njemu!

S obzirom, dakle, na slobodni stih Jelovšek u suštini nije prethodnik Poliću, jer u takvu njegovu stihu nije sadržan odgovarajući ritmički, tj. pjesnički kvalitet.

⁴⁹ Zbirku *Simfonije* izdao je Jelovšek u vlastitoj nakladi god. 1898. Knjižica, skoro enciklopedijskog formata, u sve 46 stranica, tiskana je u Petrinji u nakladi od 333 primjenka. Sadržaj zbirke smješten je u dva dijela između posvete Zofki na prvoj i citata iz napisa Hermanna Bahra na posljednjoj stranici. Prvi dio pod naslovom *Ex* sadrži ove većinom duže pjesme: »Uskrs«, »Memento...«, »Fin-Commencement«, »Stara bajka«, »Prvi snijeg«, »Stara pjesma«, »Tamjan«.

U drugom dijelu pod znamenom naslova *In*, objavljene su također duže pjesme: »Za bure«, »U nemoći«, »U samoći«, »Za maglovitog jutra«, »Une vie«, »Vizija...«, »Nakon smijeha«.

Sve pjesme iz jednog i drugog dijela nastale su od 1896. do 1898. Pjesme iz drugog dijela uobličene su pretežno slobodnim stihom. Iz cijele zbirke očite su autorove modernističke težnje, želja da bude što neobljniji, moderniji. Sve to, međutim, nije bilo u razmjeru s njegovim talentom. Zbirka *Simfonije* izazvala je u doba moderne izuzetnu pažnju javnosti, pa i najpoznatijih ondašnjih kritičara M. Marjanovića i P. Skoka. Vidi M. Marjanović *Hrvatska moderna I*, Zgb 1951.

U prohujalim tradicijama hrvatske literature kao da prethodnik ipak postoji. To je Ante Kovačić, duhovni srodnik Polićev, čiji je odnos prema »žabarima«⁵⁰ u osamdesetim godinama devetnaestog, sličan Polićevu odnosu prema »beamterima«⁵¹ u prvim godinama dvadesetog stoljeća.

Takav je Ante Kovačić godine 1884. objavio ovakve »Kranjčević-Polić-Matoš-krležijanske« stihove:

Ali mi jurismo i jurismo naprijed, a u duši nas je nešto zeblo
A u široj i užoj domovini ispod prsa neopisivo strugalo
i greblo,

Kano da gavranove pandže zadiru,
Kano da grebenovi oštri zubi prebiru.

(»Odisej kod Kirke«)

Naviješten je tim teškim stihovima i budući Polićev stih-stil.⁵²

Kovačića »u duši nešto zebe«, Polića muči »nešto prazna bezoblična«, i jedan i drugi u grudima osjećaju tjeskobu — kao da ih je pograbila već spomenuta u njihovim stihovima simbolična zloslutno-prijeteća pandža, što — grabeći jednog pjesnika »zaprsi«, drugog »za dušu« — predodređuje »neobični«, — tragični »stil« njihovih života, »drukčiji« — modernomodernistički stil njihova pjesništva.

Na ponajboljeg Polića, autora »Pjesme nad pjesmama«, izrazi-
to podsjećaju, evo, ovi Kovačićevi stihovi:

I kako bijaše jur mrlka noć, kondokter me u vagon rinu, skoro sam pao,
Te uz viku »eč perc, lehet« ponese me nekuda sapteći demon
državne ideje. —

A kada mužoprsta ranoranka pojavi se zora: evo me natrag u
Pešti. Svi u me bleje —

I ja u nje! Kondokteri deru svoje »perce«, a ja jadan

Skočim iz vlaka tmuran, umoran, srdit i gladan.

Nisam znao, bi li đipio sa mosta u Dunav, živ li bi osto?

Proklinjat stadoh i put, i sebe, i Peštu, i željeznicu i konduktere
surovo i prosto.

Ustrpnh se ipak. Potisnuh u grad šaren i velik i našoh stare
kolege i braću:

Vazda široke volje, sad krotke i smjerne, sad tašte i ohole uz pune
stolove, gdje žvaču i nataču —

Vratio si se ipak u naš tor, »izgubljeni sine«? Extra Hungariam
non est vita!

»Budi samo naš!« To se od tebe pita.

⁵⁰ A. Kovačić, *Među žabari*, Zgb 1886.

⁵¹ O »beamteriji« kao fenomenu u hrvatskom kulturnom životu, posebno u književnosti, vidi St. Šimić: *Dalekozor duha*, Zgb 1937; *Jezik i pjesnik*, Zgb 1955; N. Ivanišin, »Kostolomijada«, *Zadarska revija* IX/1960, br. 5.

⁵² I ne samo Polićev! Vidi bilješku 44.

Dobro će ti biti! šta se brineš za druge, ma i za vlastitog sina,
 »Budi samo naš!« — Pak »živila naša premila domovina!
 Kada već budemo siti pića i jela,
 I kada nam se je već od Vinka Lozića pamet smela,
 Povukoh sobom nekoliko dičnih drugova,
 Malog i trbušastog Elpenora, pijanicu crnu i blezgova;
 Suhog dugonju Euriloka, lakomicu podlu i kletu,
 Što će za klipu mesa oslinit i obližat gubicu istom psetu!
 I još dva tri druga, ter se vratih k Eolu starcu;
 Za nami se je šuljao i jedan 'Pester Lloydov' žurnalista, sličan
 tirolskom jarcu.
 Kad dođosmo u ljetovnik Eolov, starac je kapljice 'Marijaceljske'
 davo svojoj madami,
 Mene pogleda strogo, pak se nešto pocrveni i zasrami:
 »Otkuda, frater Odiseju, ti? Je l' istina, ili je to sve dim moje lule?
 »Ta ja sam te pravo kući otpremio tamo 'među naše' iz ove svoje
 pustinjačke kule,
 »A ti si mi, frater, opet na pragu?
 »Kaži hitro, amice, imam li to pripisat bogu il' vragu?«
 (»Odisej kod Kirke«)

Metrička shema navedenih stihova izrazito napominje spomenutu Polićevu pjesmu. Sadržaj pjesama je različit, ali pjesnička struktura u obje tvorevine je srodna, jer jedan i drugi pjesnik nastoje osjebujnim, teškim kovačićevskim, odnosno polićevskim riječima postići željene efekte.⁵³ U tom bi smislu i za jednog i za drugog pjesnika mogao biti karakterističan ovaj Kovačićev, kovačićevski, odnosno polićevski stih:

Proklinjat stadoh i put, i sebe, i Peštu, i željeznicu i
 kondoktere, surovo i prosto.

I »sadržajno« — s obzirom na surovo, prosto proklinjanje,⁵⁴ tj. psovanje; i »formalno« — s obzirom na slobodnije operiranje stihom kao da Kovačić zaista prethodi Poliću!

*

Korijeni Polićeve lirike sežu, međutim, još dublje u tradicije našeg pjesništva!

⁵³ Evo izbora takvih riječi iz *Psovke*: blud, bol, čemer, groza, kaos, krik, očaj, prevrat, prokletstvo itd. i iz odlomka Kovačićeve pjesme: blejanje, blezgov, deranje, »lakomac kleti«, »mrkla noć«, »pijanica crna«, »proklinjanje surovo prosto«, »vrag« itd.

⁵⁴ Termini »sadržajno« i »formalno« u svrhu raspravljanja samo uvjetno razdvajam. »Sadržaj«: surovo prosto proklinjanje, nerazdjeljivo je u ovom slučaju sljubljen s »formom« slobodnog stiha. Takav »neobični« sadržaj ne bi mogao biti organski sljubljen s »običnom« formom soneta.

Evo početka njegove pjesme »Krst«⁵⁵

Bijah dijete golcato i meko,
uzdrhtano kraj prozora,
na obali našeg mora,
gdje se ljube do dva svijeta,
gdje se vjere do dva diva
i cjelovu onom punom
atmos gdje se odaziva.

To je, čini se, ritam lirike iz 50-tih i 60-tih godina prošlog stoljeća, pa kada Polić napiše stih

gdje se ljube do dva svijeta,

onda se čini »kao da je čitao Preradovića« što je kao gimnazijalac sigurno i činio, te fenomen Preradovićeve smisla, ritma tj. stila u njegovim stihovima i nije tako neobičan. Neobičnije je kada Preradović napiše stih

do dva svijeta, što se kolju

(»Naša zemlja«)

pa ono »klanje svjetova« upućuje na fantazijski privid kao da je ni manje ni više nego Preradović »čitao Polića«. U navedenom Polićevu stihu postoji njemu nenormalno romantičarski, tj. preradovićeovski normalnije »ljubljenje«, a u Preradovićeovu stihu Preradoviću nenormalno avangardistički, tj. polićevski normalnije »klanje«.

U toj istoj pjesmi postoje i ovakvi stihovi:

Ja sam kršten kapljam znoja
ljubavnika i sadika,
bez umira, bez pokoja,
u ponoćje divljeg krika —
ko krvavi cjelov skepse,
ko ideja skitalice,
ogladnjelog, jadnog lica,
umornijeh kosti,
proganjana nemilice,
bez sućuti, bez milosti,
bez korice suha kruha

Idejno-motivacijski — ne poetičko-poezijski — ti stihovi upućuju na ugođaj lirike Tina Ujevića, na ono što je on rekao u svojoj pjesmi »Svakidašnja jadikovka«, gdje je prikazao skitnju »od ne-

⁵⁵ Slobodno se služeći zajedničkim jezičnim »rezervoarom«, Polić u svojim pjesmama nerijetko upotrebljava riječi ili oblike riječi koje su običnije u istočnoj varijanti hrvatskosrpskog književnog jezika: hartija, hljebac, Hrist, Hristos, manastir, vasiona, sistem, krst, raskrstiti itd.

mila do nedraga«, »krvavih nogu«, »ranjena srca«, »umornih kostiju«, »žalosne duše«, bez sestre, brata, oca, drage »bez igdje ikoga«...

U jednoj te istoj pjesmi dakle — pod simboličnim naslovom »Krst« — »raskršten« između Preradovićeve »Naše domovine« i Ujevićeve »Svakidašnje jadikovke«, Polić se »oslanja« na kvalitetne tradicije naše lirike — Preradović; »ukazuje« ujedno na još kvalitetniju budućnost te iste lirike — Ujević. U tim i takvim relacijama, tj. u relacijama sveukupnog našeg modernog pjesništva, čvrsto je on zaista ukorijenjen između A. Kovačića, S. S. Kranjčevića, A. G. Matoša i M. Krlež⁵⁶ — ondje gdje netom spomenuti kvalitet nije samo estetska senzacija nego i progresivna angažiranost, nacionalna-internacionalna a v a n g a r d a.⁵⁷

⁵⁶ Uz asocijacije na životne i lirske slučajeve V. Čerine, U. Donadinija, A. B. Šimića i A. Cesarca.

⁵⁷ U smislu Barčeve tvrdnje po kojoj je Polić »preteča svih radikalnih struja poslijeratne naše literature« (A. Barac, *Književnost Istre i Hrvatskog primorja*, Zgb-Rijeka 1968). Razrađuje tu Barčevu tezu; Z. Kulundžić, o. c.; Avangardna, u nacionalnim, lirika J. P. Kamova interesantna je i u internacionalnim relacijama; vidi napis Georgija Staleva, »Pokušaj interpretacije expresionizma u poeziji J. P. Kamova (Psovka)«, *Expresionizam i hrvatska književnost*, Zgb 1969.

*N. Ivanišin: DIE LYRIK J. P. KAMOV'S UND IHR NATIONAL-
-HISTORISCHER RAHMEN*

Zusammenfassung

Die paradoxe Lyrik J. P. Kamov's (1886—1910) rief seit ihrem Entstehen anfangs des 20. Jahrh. bis heute noch immer widerspruchsvolle und widersinnige Deutungen hervor. In seiner Lyrik wurden die Poetik, Ästhetik und Ethik der kroatischen Moderne negiert und gleichzeitig die obersten, unerreichbaren Ideale dieser Moderne erkannt: Die individuelle und schöpferische Freiheit.

Auf den ersten Blick eigentümlich und scheinbar originell, ohne Beziehung zur zeitgenössischen Literatur und zu literarischen Überlieferungen, baut die Lyrik J. P. Kamov's in ihren Relationen zur modernen kroatischen Dichtung seit P. Preradović im 19. Jahrh. bis A. Ujević im 20. Jahrh., ebenso wie das berühmte Gedicht »Móra« von A. G. Matoš, unter dem starken Einfluss von S. S. Kranjčević auf den Überlieferungen von A. Kovačić auf.

Diese Lyrik und Überlieferungen bildeten zum Teil die Grundlage des lyrischen Schaffens von M. Krleža und A. B. Simić.

An Hand von Analysen, Vergleichen und gelegentlichen Zitaten beweist der Verfasser dieser Abhandlung, dass die Lyrik J. P. Kamov's in dem erwähnten Zusammenhang besonders individuell und kennzeichnend, im nationalen Rahmen avantgardistisch ist und deshalb für die damaligen internationalen Verhältnisse (1907) interessant war.